

NOI VOLUME DESPRE SĂBII PUBLICATE ÎN COLECȚIA „PRÄHISTORISCHE BRONZEFUNDE”
(Franz Steiner Verlag Stuttgart):

TIBERIU BADER, *Die Schwerter in Rumänien*, PBF, Abt. IV. Bd. 8, 1991, XI + 202 p. + A + 75 pl.
TIBOR KEMENCZEI, *Die Schwerter in Ungarn*, II. PBF, Abt. IV. Bd. 9, 1991, 101 p. + 90 pl.

Fondată de profesorul Hermann Müller-Karpe și îngrijită acum de Albrecht Jockenhövel și Wolf Kubach, colecția PBF, publicată sub patronajul Uniunii Internaționale de Științe Pre- și Protoistorice, a devenit, în ultimele decenii, odată cu înmulțirea îmbucurătoare a volumelor, ordonate în mai multe secțiuni, un instrument de lucru indispensabil pentru cei care studiază epoca metalelor, în general, și metalurgia bronzului, în special, din ținuturile Europei și chiar ale Orientului Apropiat. Specialiștii din România s-au angajat, de la început, în această pretențioasă întreprindere, ale cărei roade nu pot fi culese decât după ani îndelungași de muncă investită.

După volumul consacrat fibulelor din țara noastră (*Die Fibeln in Rumänien*, PBF, Abt. XIV. Bd. 6, 1983), Tiberiu Bader (fost director și muzeograf al Muzeului Județean Satu Mare, iar actualmente director al modernului Keltenmuseum din Hochdorf, de lângă Stuttgart, Germania) publică o monografie despre săbiile din România, volumul fiind dedicat profesorului Kurt Horedt – trecut între timp în neființă –, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani.

Lucrarea respectă structura volumelor PBF. Ea debutează cu o *Prefață* (p. V-VII) și cu un *Cuprins* detaliat (p. IX-XI), urmat de *Introducere* (p. 1-8). Miezul lucrării îl constituie un substanțial capitol în care este prezentat – inclusiv sub formă de catalog – și discutat *Materialul descoperit* (Der Fundstoff, p. 9-174). Ca *Anexă* sunt prezentate unele analize spectroscopice (p. 175). Textul se încheie cu *Liste și Indici* (prescurțări, Lista muzeelor și colecțiilor în care se află descoperirile cercetate, Indicatorul localităților, cu specificarea, alături de denumirea oficială, românească, a corespondențelor în limbile maghiară și germană, întâlnite în literatura de specialitate etc., p. 177-202). Planșele A (radiografie) și 1-57 (desene) prezintă descoperirile, numerotate conform numerotării pieselor cuprinse în catalog; pl. 58-70 sunt hărți de răspândire, pl. 71-74 cuprind piesele componente ale unor complexe, iar pl. 75 oferă o imagine de sinteză asupra poziției cronologice a diferitelor tipuri de săbii, descoperite în România.

Autorul s-a străduit nu numai să adune și să cuprindă în acest volum toate săbiile descoperite pe teritoriul României, dar să și ofere o ilustrație adecvată prin redesenarea pieselor originale, păstrate în diferite colecții din țară și străinătate. Punctul de plecare în demersul autorului l-a constituit studiul Alexandrinei D. Alexandrescu privind săbiile de bronz din România, publicat cu trei decenii în urmă (*Die Bronzeschwerter aus Rumänien*, în *Dacia*, N. S., X, 1966, p. 117-189). Printr-o perseverență demnă de laudă, în cei cinci ani cât a durat adunarea materialului (1980-1985), T. B. a reușit să adauge la *corpus*-ul întocmit de A. D. Alexandrescu nu numai descoperirile mai recente, dar și unele piese ieșite la iveală mai de mult, menționate în publicații, transilvănene mai ales, astăzi greu accesibile. Astfel, față de *corpus*-ul menționat, publicat în 1966, T. B. a adăugat încă circa 150 de piese, catalogul său totalizând 470 de exemplare (săbii de bronz, întregi și fragmentare, câteva teți, câte o sabie de air, respectiv, de fier și un tipar). Manuscrisul a fost încheiat în 1985; descoperirile, ca și literatura mai recentă, nu au putut fi luate în considerație decât în mod excepțional.

Săbiile sunt prezentate și discutate în succesiunea lor cronologică și tipologică, fără a se pierde din vedere funcția și răspândirea lor. T. B. operează cu două mari unități cronologice: *Epoca veche și mijlocie a bronzului* (Alt- und Mittelbronzezeit), numită, uneori, și epoca „pură” a bronzului (reine Bronzezeit), pe de-o parte, și *Epoca recentă și târzie a bronzului* (Jung- und Spätbronzezeit), pe de altă parte, ce corespunde perioadei de existență a culturii câmpurilor de urne din Europa Centrală (Urnenfelderzeit), și, în mare măsură, Hallstatt-ului timpuriu (Ha A-B), conform terminologiei utilizate în România. Pentru „Epoca pură a bronzului” T. B. folosește schema cronologică încetățenită în Europa Centrală (a se vedea bibliografia citată în p. 1, nota 2), iar pentru *Bronzul recent și târziu* (Urnenfelderzeit) apelează la cele șase „orizonturi” de depozite, înșirate de la faza Bz D până la ctapa Ha B3, cu o presupusă durată de câte un secol.

În ceea ce privește tipologia, săbiile au fost clasificate în grupe de tipuri (Typengruppen), tipuri și variante, unele bine definite deja în literatura de specialitate, altele, socotite tipuri și variante locale, specifice ariei cercetate, fiind stabilite de T. B. Autorul distinge următoarele grupe de tipuri: săbii cu placă la mâner (Griffplattenschwerter), săbii myceniene, săbii cu mânerul plin (Vollgriffschwerter) și săbii cu limbă la mâner (Griffzungenschwerter). Toate acestea apar încă în Epoca veche și mijlocie a bronzului, în timp ce în Epoca recentă și târzie a bronzului sunt atestate doar diferite tipuri și variante ale săbiilor cu limbă la mâner și cu mânerul plin. Ca metodă de lucru, este definită fiecare grupă de tipuri, tip și variantă, se prezintă un catalog pe tipuri, discutându-se, apoi, funcția, poziția cronologică și răspândirea (inclusiv originea) fiecărui tip în parte.

Cu privire la funcție, săbiile pot fi împărțite în două mari grupe: arme de împuns și arme de lovit. Primele (săbiile myceniene și cele cu placa la mâner) au lama îngustă, în formă de frunză de trestie, în timp ce armele de lovit (săbiile cu limbă la mâner și cele mai multe săbii cu mânerul plin) au lama cu laturile paralele, asemănătoare, întrucâtva, cu forma unei frunze de salcie. O delimitare strictă între cele două grupe este, totuși, dificilă: în anumite situații de luptă cele mai multe săbii puteau îndeplini ambele funcții (în privința modului de folosire a armelor, autorul s-a consultat cu renumitul maestru de scrimă J. Botka).

Dincolo de rolul săbiilor în tehnica militară a vremii, nu poate fi neglijată nici funcția lor socială. Departe de a putea elucidă această problemă, vom cita câteva date statistice, menționate de T. B. Astfel, majoritatea pieselor (331 = 70,8%) provin din depozite, multe altele (77 exemplare = 16,5%) sunt descoperiri izolate, iar în numeroase cazuri (46 = 9,8%) nu se cunosc condițiile de descoperire. Abia 7 săbii (1,6%) provin din așezări, 4 (0,9%) din morminte și 5 (1,2%) din mediul acvatic. Acestea, ca și cele trei săbii descoperite în peșteri, pot fi socotite drept *deponeri votive*. Aceeași interpretare pare a fi valabilă pentru cele 6 depozite, conținând numai săbii, precum și pentru descoperirile de la Stoboru, Bunești și Dărușeni, unde săbiile au fost depuse în cadrul unui anumit ritual.

T. B. ne înfățișează următoarea imagine asupra evoluției săbiilor de bronz în România (a se compara textul cu hărțile de răspândire și cu planșa 75, sinoptică). Cele mai timpurii săbii

aparțin fazei Apa – Hajdúsámson/Lanquaid (Bz A2, secolul XVI). Autorul pare a fi adeptul concepției, criticată astăzi de mulți cercetători, conform căreia ar exista o legătură între apariția celor mai timpurii săbii locale (cu mânerul plin, de tip Apa) și a primelor exemplare ale tipului A de săbii myceniene, moment datat în a doua jumătate a secolului XVI. În faza următoare, numită Ighiu/Koszider/Locham (Bz B1, secolul XV) supraviețuiesc săbiile de tip Apa, ca și cele myceniene de tip A și B, făcându-și apariția, totodată, primele săbii cu placă la mâner, făurite în mediu local, precum și săbiile cu mânerul plin de tip Livada. Urmează fazele Forró/Göggenhofen-Asenkofen (corespunzătoare, după T. B., etapelor Bz B2/C1–C/C2 și „înghesuite” în secolul XIV). În acest interval se utilizează, în continuare, săbiile cu placă la mâner și cele cu mânerul plin, de tip Livada, alături de care apar acum săbiile myceniene de tip C3, precum și săbiile de tip Boiu și Sombor/Smolenice, cu limbă la mâner. Epoca recentă și târzie a bronzului debutează cu faza Uriu/Ópályi/Rigsee (Bz D, secolul XIII). T. B. menține, deci, datarea propusă de H. Müller-Karpe în 1959, cu toate că există astăzi suficiente argumente pentru a încadra (sau, cel puțin, a prelungi) această fază (și) în secolul XII, ceea ce afectează, evident, și datarea perioadelor următoare. Caracteristic pentru această fază sunt săbiile cu limbă la mâner de tip Uriu-Aranyos, Techirghiol și Sprockhoff Ib, semnalându-se, în același timp, apariția primelor săbii cu limbă la mâner de tip Reutlingen și a acelora cu mânerul plin de tip Rigsee. Pentru faza Cincu/Hart (Ha A1, secolul XII) este caracteristică supraviețuirea tipurilor Uriu/Aranyos și Rigsee, maxima „înflorire” a săbiilor de tip Reutlingen și apariția săbiilor „slavone”. În faza Turia/Gammertingen (Ha A2, secolul XI) apar mai multe tipuri noi de săbii, atât cu limbă la mâner (Ennsdorf/Slimnic, Hemigkofen), cât și cu mânerul plin (Liptau, Prejmer, Oradea – aceasta din urmă aparținând deja primelor săbii cu cupă la mâner). Faza Moigrad/Hajdúböszörmény/Kornwestheim (Ha B1, secolul X) este caracterizată prin utilizarea, în continuare, a armelor de tip Ennsdorf/Slimnic, a tipurilor Liptau și Prejmer mai târzii, precum și prin apariția săbiilor de tip Klentnice, Grossauheim și Curteni (cu limbă la mâner), Stoboru, Marvila și Cobor (cu cupă la mâner) și, în sfârșit, a celor mai vechi săbii cu antene, de tip Bunești. Fără a exclude posibilitatea supraviețuirii unor săbii cu limbă la mâner și cu mânerul plin târzii și în faza Vetiș/Mauern (Ha B3, secolul VIII), autorul consideră că, potrivit stadiului actual al cercetărilor, ultima perioadă a săbiilor de bronz pe teritoriul actual al României este faza Sângeorgiu de Pădure/Romând (Ha B2, secolul IX). În această fază sunt folosite, în continuare, săbiile de tip Curteni și săbiile cu cupă la mâner târzii, neornamentate, la care se adaugă, acum, săbiile cu limbă la mâner de tip Kesselstadt și cele cu antene de tip Vadu și Zürich.

Cartea lui T. Kemenczi vine în completarea primului său volum despre săbiile descoperite în Ungaria (*Die Schwerter in Ungarn, I. Griffplatten-, Griffangel- und Griffzungenschwerter*. PBF. IV. 6, 1988, 90 p. + 80 pl.). Cartea care ne reține acum atenția este dedicată exclusiv săbiilor cu mânerul plin. Astfel, după *Introducere* (p. 1-7) urmează nucleul lucrării, *Materialul descoperit* (Der Fundstoff, p. 8-88), conceput după aceleași principii ca și capitoul corespunzător al cărții lui T. B., discutat mai sus. Autorul distinge 27 de tipuri de săbii cu mânerul plin, notate cu literele A-Z, unele tipuri prezentând mai multe variante.

Toate acestea (269 exemplare) aparțin epocii bronzului, în sensul periodizării utilizate în arheologia central-europeană. Cele mai vechi piese studiate aparțin metalurgiei Hajdúsámson-Apa iar celea mai recente datează din diferitele faze ale perioadei culturii câmpurilor de urne (Urnenfelderzeit). În continuare sunt prezentate săbiile aparținând culturii Hallstatt din Ungaria de vest, datând din perioada Ha C2-D1. Prima variantă (nr. 270) este lucrată din bronz, iar cea de-a doua (nr. 271-274), de aceeași formă, este făurită deja din noul metal, fierul. Sunt tratate separat săbiile și pumnalele de epocă hallstattiană, descoperite în Ungaria răsăriteană și lucrate, cu o singură excepție (nr. 280), din fier. Autorul distinge două tipuri. Tipul A este reprezentat de *akinakai* cu șase variante, toate având prototipuri răsăritene (nr. 275-280). În tipul B, cu patru variante, au fost clasificate armele de împuns și de lovit cu un singur tăiș (nr. 281-290). Au fost incluse în această categorie, alături de arme definite ca săbii și cuțite de luptă și un număr de obiecte, considerate pumnale! Aceste tipuri pot fi urmărite până în secolul V î.e.n. și, nu odată, sunt mărturia contopirii tehnicii de luptă de origine răsăriteană cu tradiția locală în făurirea armamentului. În continuare, sunt trecute în catalog fragmentele de săbii care provin din complexe (morminte și depozite, mai ales) datând din fazele timpurie, veche, mijlocie și recentă a perioadei câmpurilor de urne (nr. 291-422). Fragmentele de săbii, descoperite izolat, fără materiale însoțitoare, sunt menționate separat (nr. 423-489). În sfârșit, într-o anexă au fost cuprinse săbiile și pumnalele lungi, cu mânerul plin, aflate în muzeele din Ungaria, dar descoperite în afara granițelor actuale ale acestei țări (nr. 490-539). Printre aceste descoperiri întâlnim și arme provenite de pe teritoriul actual al României (nr. 490, 527-528 – Șimleu Silvaniei; nr. 493 – Iadăra; nr. 494 – Șpálnaca; nr. 523 – Oradea; nr. 524 și 524A – „Transilvania”; nr. 525 – Turda; nr. 526 – Vadul Crișului; nr. 539 – Aiud).

Textul se încheie, și în cazul acestui volum, cu *Liste și Indici* (Abrevieri bibliografice, Lista muzeelor și colecțiilor, Indicatori de localități etc.). *Planselile* 1-77 prezintă, în desen, majoritatea descoperirilor cuprinse în catalog; pl. 78-86 sunt hărți de răspândire; în pl. 87-90 sunt redată unele ansambluri de descoperiri (depozite, în primul rând), care au conținut și săbii sau pumnale de o anumită semnificație. Regretăm că din cartea lui T. K. lipsește o planșă care să ne ofere o imagine de sinteză privind repartizarea cronologică și chorologică a diferitelor tipuri de arme, studiate în volumul prezentat.

Reiese, sperăm, din rândurile de mai sus, că între cartea lui T. B. și cea a lui T. K. există o anumită interferență (dar și deosebiri de nuanțe, mai ales în ceea ce privește cronologia și interpretarea istorică), ceea ce ar merita o analiză mai aprofundată. Pe de altă parte, cronologic, cartea lui T. K. tratează și perioada corespunzătoare culturii Hallstatt din Europa Centrală, perioadă necuprinsă în cartea lui T. B. Săbiile scurte, pumnalele și cuțitele de luptă ale acestei perioade, în care au loc importante evenimente ce au influențat destinul civilizației carpato-danubiene, sunt discutate, în schimb, într-un context istoric larg, de Alexandru Vulpe (*Die Kurzscherter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien*. PBF. Abt. VI. Bd. 9, Verlag C. H. Beck, München, 1990). Întrucât cele trei cărți pun o seamă de probleme, legate direct de preocupările noastre, ne rezervăm dreptul de a reveni asupra lor.

ATTILA LÁSZLÓ